

Доля мистецьких творів іноді буває драматичнішою, аніж людська. Так сталося зі славнозвісним романом Олесь Гончара «Собор», який 1968 року був підданий вульгарно-суб'єктивістській критиці, насильно вилучений з літературного контексту епохи і з'явився окремим виданням у «Роман-газеті» лише 1986 року.

Сцена з вистави «Собор» за романом Олесь Гончара. Режисер Володимир Мазур. Дніпропетровський молодіжний театр «Камерна сцена». 2008.

Валентина Галицька

«Собор» Олесь Гончара: сценічна версія

Цей твір і його автор стали знаковими для культурного процесу Придніпров'я другої половини ХХ століття. Олесь Гончар напрочуд правдиво і художньо довершено відтворив ментальність давнього козацького поселення Зачіплянки, прототипом якої була робітнича окраїна Дніпропетровська Ломівка. Саме там і народився видатний майстер слова 3 квітня 1918 року. Це зафіксовано у «Щоденниках» Олесь Гончара. Жива сьогодні і безпристрасна учасниця тих подій, берегиня роду, рідна сестра письменника – Олександра Терентіївна Сова (1913 р.н.), яка досі мешкає на вулиці Клубній, 25 у Ломівці. Вона була свідком духовних пошуків і відкритого цькування владою автора роману «Собор».

Цей твір тривалий час не мав театральної інтерпретації. Першу спробу перенести героїв роману на сцену здійснив режисер Дніпропетровського молодіжного театру «Камерна сцена», заслужений діяч мистецтв України Володимир Мазур 2003 року. Друга сценічна версія «Собору» з'явилася 2008 року, напередодні 90-річного ювілею майстра слова. Варто зазначити, що автор інсценізації В.Мазур органічно об'єднав у текст постановки кілька творів О.Гончара зі збірки «Далекі вогнища», щоденникові записи митця та власне текст роману «Собор». Утворилася цікава словесно-ігрова канва вистави з потрібним коефіцієнтом сценічності.

Органічно вплелася в буттєвий простір вистави і сценографія заслуженого діяча мистецтв України Івана Шулика, яка організувала мізансцени дійства, створила його емоційний темпоритм. Сцена, поділена навпіл по діагоналі рухомими дзеркалами, здається, відображає справжність духовних пошуків головних героїв вистави Миколи Баглая та Єльки, двоїстість природи пристосування, «юшкоїда» Володьки Лободи. Майстерною сценічною виразністю позначене і світлове оформлення вистави, сучасне, динамічне, організоване по-режисерськи виважено.

Оснóву сценічного конфлікту «Собору» становить драматичне протистояння істинних почуттів національної гідності, духовної пам'яті, честі, уособлене в образах академіка Дмитра Яворницького, ветерана-металурга Ізота Лободи (в обох ролях – заслужений артист України А.Дудка), з духовним безпам'ятством, цинізмом, лицемірством Володьки Лободи (артист Ю.Бахтін). У виставі виразно протиставлено прихильників ідеї збереження Собору як непересічної духовної цінності та руйнівників цієї історичної пам'ятки. Режисер ретельно продумав масові сцени вистави, у яких вирізняється голос народу, формується активна громадянська позиція глядачів. Тут відчувається вплив такого жанрового різновиду, як драма ідей. Її створюють експресивні за пафосною тональністю мо-

нологи Дмитра Яворницького (А.Дудка) та Нестора Махна (В.Пориваєв), які втілюють ідеологічний конфлікт доби. «Люди все меншають, а зброї все більше», – зауважує академік Яворницький. Йому апелює Махно: «Існує свобода абсолютна, безкрая, безмежна. ...Гладіатор свободи на цих степах, блазень, комедіант я...». Таким чином режисер проводить ідею впорядкованості людського життя та духовних помислів нації на протиставлення руйнівному хаосу сучасності.

Окремою сюжетною лінією сценічної версії «Собору» є історія стосунків батька Ізота Лободи й сина-запроданця Володьки. Сцена перебування ветерана-металурга в будинку пристарілих, куди він потрапив завдяки «старанням» сина, – один з кульмінаційних моментів вистави. А.Дудка, виконавець ролі батька, виголошує своєрідний монолог-агон, демонструючи самотність свого існування, трагізм усвідомлення бездуховності сина: «Молоді, зовсім юні, а вже товстоухі... Чому навіть сміх ваш не такий, яким сміялося козацтво? Душа заяча, душа раба...» Актору вдалося зіграти цю сцену на найвищому градусі емоційної напруги, психологічно достовірно, органічно.

У безкомпромисний духовний двобій з невіглаством, черствим бюрократизмом, захищаючи собор, вступає головний герой Микола Баглай. Для нього, патріота й історика, збереження козацької святині – справа честі: «Тут втілено дух народу, його поетичний ідеал, ті, хто його будували, думали про вічність». Цікаво, що два виконавці цієї ролі Г.Гордельянов та І.Тітов зображують свого героя як істинного інтелігента, готового повести за собою інших, щоб залишити собор для нащадків.

Юна мешканка козацького поселення Єлька (О.Войтюк) здатна на любов і відданість, жертвність в ім'я збереження собору. Саме ця героїня є своєрідним епіцентром вистави, а її вчинки та епізоди непростого сирітського життя – відліком людських цінностей. Актриса майстерно втілює щирість, відкритість природи героїні, використовуючи весь діапазон вербальних і невербальних засобів сценічної виразності. Єлька стала для Миколи Баглая єдиним і неповторним коханням на все життя. Складну діалектику цього почуття Миколи та Єльки і вдалося відтворити акторам на сцені у ліричних монологів, пластичних малюнках.

Герої продемонстрували єдність духовних прагнень у боротьбі за долю собору. Про це виразно свідчить один з останніх епізодів, у якому Микола, вступаючи в двобій із натовпом молодиків, дістає ножове поранення, але залишається живим. В ім'я свого кохання, в ім'я майбутнього. Цей кульмінаційний момент вистави, вибудований режисером у стилістиці духовного максималізму, набуває громадянського звучання.

Вистава Дніпропетровського молодіжного театру «Камерна сцена» стала подією в театральному житті регіону, в якому ще за життя О.Гончара існували патріоти та «юшкоїди», високі духовні прагнення та приземлені тимчасові інтереси. Цей твір, попри деяку декларативність викладу сценічної версії, нині звучить по-громадянськи чесно, патріотично, повчально для молодого покоління. Тому один з юних глядачів, старшокласник, написав у книзі відгуків: «Дуже добре, що інсценізований саме цей твір О. Гончара. В епоху ринкових відносин він допомагає заглянути в глибину душі».

Микола Баглай – Геннадій Гордельянов, Єлька – Оксана Войтюк у виставі «Собор».

Фото Олексія Шпака.